

встановлення обмежень у використанні земель у сучасних економічних, соціальних, державно-правових умовах.

В українській науці земельного права юридична сутність планування розглядається вченими (В.І. Андрейцев, В.В. Носік, А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко, П.Ф. Кулинич, В.І. Семчик, Н.Ю. Гальцєвська, М.О. Ковальчук, Т.Г. Ковальчук, С.В.Слькін, Н.Л. Ільїна, А.І.Ріпенко,) у різних аспектах залежно від напряму чи предмету наукових пошуків як система територіального планування, як принцип правового регулювання земельних відносин у ринкових умовах, або ж спосіб забезпечення функціонального використання земель різних категорій чи метод регулювання земельних відносин шляхом зонування, як організаційно-правова форма забезпечення використання земель сільськогосподарського призначення, основа стратегічного планування і економічного розвитку регіонів, правова форма використання земельних ділянок для потреб промисловості, створення індустріальних парків, ландшафтного використання земель, як метод державного регулювання земельних відносин чи правова форма забезпечення екологічної безпеки, як містобудівна документація для проведення земельно-господарського устрою територій тощо). Проведений науковий аналіз опублікованих праць згаданих вище вчених, а також вчених з інших галузей науки (архітектура і містобудування, землевпорядкування, планування територій, екологія тощо) показує, що у зміст терміну планування у доктрині земельного права розкривається у різних значеннях. При цьому відсутнє єдине визначення цього поняття як юридичної категорії. У чинному земельному законодавстві України не закріплюється нормативне визначення планування у сфері використання і охорони землі а розглядається через визначення функцій і повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин. У містобудівному законодавстві планування розкривається кризь призму діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб, пов'язаної з містобудуванням і включає в себе такі ознаки як прогнозування розвитку територій; забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій; обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням; взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій, визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон об'єктів; встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності тощо. У екологічному і природо-ресурсному законодавстві планування розглядається у контексті формування національної екологічної мережі.

Підсумовуючи викладене, планування як земельно-правову категорію можна розглядати як законодавчо забезпечену можливість і здатність органів державної влади та місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб реалізувати передбачені Конституцією України та іншими законами функції і повноваження, права і обов'язки щодо розробки, затвердження і реалізації планувальної, містобудівної, землевпорядної регулятивної і нормативно-технічної документації, на підставі якої визначаються особливості правового режиму земель окремих категорій, допустимі обмеження і заборони щодо використання територій чи земельних ділянок для певних потреб, а також інші вимоги містобудівного, екологічного, демографічного, економічного, правового характеру з метою забезпечення раціонального використання і охорони землі та інших природних ресурсів у межах території України, національної, екологічної, продовольчої безпеки, сталого прогресивного економічного і соціального розвитку суспільства.

Шульга Михайло Васильович,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Сидоренко В.В.*

*здобувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕГАТИВНІ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

Сьогодні самовільне зайняття земельних ділянок – одне з найбільш поширених порушень земельного законодавства, яке посягає передовсім на права власників землі: держави, територіальних громад, юридичних та фізичних осіб. Конституційні положення щодо непорушності права приватної власності, гарантування права власності на землю та проголошення землі основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, заклали підґрунтя для формування ефективного організаційно-правового механізму належної охорони земель. Охорона земель здійснюється згідно з чинним законодавством від різних за характером та змістом правопорушень у сфері земельних відносин шляхом застосування до порушників заходів юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність, будучи важливою правовою гарантією у сфері охорони земельних ресурсів, зазвичай спрямована: по-перше, на запобігання протиправним діям, по-друге, відновлення порушених прав та законності, по-третє, покарання порушників, по-четверте, відшкодування завданої шкоди. Сутність юридичної відповідальності пов'язують з обов'язком особи зазнавати позбавлень державно-владного характеру, передбачених законом за вчинене правопорушення.

Серед негативних правових наслідків самовільного зайняття земельних ділянок самостійне місце займають адміністративна або кримінальна відповідальність, якщо назване порушення земельного законодавства матиме ознаки адміністративного проступку або кримінального злочину.

Земельно-правові аспекти адміністративної та кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельних ділянок в сучасних умовах залишаються актуальними. Це зумовлено тим, що застосування заходів названих галузевих видів відповідальності поки що є недостатньо ефективним.

Незважаючи на те, що порядок притягнення до адміністративної відповідальності за самовільне зайняття земельних ділянок характеризується оперативністю, економічністю та широкістю, а притягнення до цієї відповідальності зазвичай здійснюється в позасудовому порядку, кількість названих правопорушень залишається суттєвою.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 53-1) встановлює адміністративну відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок, реалізуючи положення пункту «б» ч 1 ст. 211 Земельного кодексу України. Цим кодексом передбачена адміністративна відповідальність за самовільне використання й інших природних ресурсів. Системний аналіз відповідних правових приписів свідчить про те, що принципової єдності ні в характері, ні в порядку притягнення до адміністративної відповідальності за самовільне використання природних ресурсів немає. Так, до складу глави 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» КУпАП включені статті, які встановлюють адміністративну відповідальність за самовільне користування надрами (ст. 47); за самовільне вичищення водних об'єктів або самовільне водокористування (ст. 48); самовільну переуступку права лісокористування (ст. 49); самовільну переуступку права користування об'єктами тваринного світу (ст. 50).

Як бачимо, всі наведені адміністративні проступки порушують право власності на відповідні природні об'єкти. Самовільне використання чи захоплення цих природних ресурсів або ж переуступка права користування деякими із них порушують правомочність власника щодо розпорядження цими природними ресурсами. При цьому закон акцентує увагу саме на державній власності, хоча, скажімо, ліси та об'єкти тваринного світу можуть перебувати і в комунальній та приватній власності.

Окремо КУпАП вирішує питання щодо адміністративно-правових наслідків самовільного зайняття земельних ділянок, ст. 53-1 якого міститься у главі 7, що має назву «Адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури». Але ж самовільне зайняття земельних ділянок порушує право власності на ці земельні ділянки. Дане правопорушення нічим принципово не відрізняється, наприклад, від самовільного захоплення водних об'єктів. І в першому, і в другому випадках йдеться про порушення права власності, порушення правомочності розпорядження цими об'єктами природи, яка належить конкретному власнику.

Якщо бути послідовним, то можна зробити єдино правильний висновок щодо місця ст. 53-1 не в главі 7 КУпАП, а в главі 6, яка має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність».

Негативні правові наслідки самовільного зайняття земельних ділянок можуть за певних умов проявлятися у вигляді притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Так, згідно з Інструкцією з оформлення державними інспекторами з контролю за використанням і охороною земель Держземінспекцій та її територіальних органів матеріалів про адміністративні порушення, затвердженої Наказом Держзамагенства України від 28.04.2009 р № 205, адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Якщо при розгляді справи державний інспектор дійде висновку, що в порушенні є ознаки злочину, він передає матеріали прокурору, органу досудового слідства або дізнання.

Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок передбачена ст. 197-1 Кримінального кодексу України, яка має назву «Самовільне зайняття земельних ділянок та самовільне будівництво» та включена до розділу 6 «Злочини проти власності». У представників кримінально-правової науки така позиція іноді викликає певні сумніви, оскільки, як вони вважають, самовільне зайняття земельних ділянок та самовільне будівництво за своїми ознаками можуть розглядатися як різновиди самоправства у сфері земельних відносин. На їхню думку, особи, які самовільно займають земельні ділянки та здійснюють на них самовільне будівництво, порушують встановлений законодавством порядок набуття прав на землю, невід'ємним елементом якого виступає нормальна управлінська діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування у галузі земельних відносин.

Такий підхід щодо самовільного зайняття земельних ділянок видається спірним. Уявляється, що віднесення самовільно зайнятих земельних ділянок до злочинів проти власності є найбільш оптимальним. Це діяння посягає саме на земельну власність: державну, комунальну чи приватну. Воно порушує перш за все права власника на земельну ділянку. Якщо ж земельна ділянка була надана в користування, то додатково порушуються й права землекористувача.

Із змісту ст. 197-1 КК України випливає, що злочинном вважається таке самовільне зайняття земельних ділянок, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику. Закріплюючи альтернативний підхід до кола осіб, яким може бути завдана значна шкода, кримінальний закон поза увагою залишає деякі принципові моменти. Так, законним володільцем він називає особу – землекористувача, в користуванні якої на законних підставах перебуває самовільно зайнята земельна ділянка. Але «постать» землекористувача не може

включати особу – власника земельної ділянки. По-перше, можливе посидання в одній особі, наприклад, і приватного власника земельної ділянки і користувача нею. По-друге, земельна ділянка, перебуваючи, наприклад, у державній чи комунальній власності, може бути в запасі, тобто не використовуватися. По-третє, самовільно зайнята земельна ділянка може належати державі або територіальній громаді і перебувати в користуванні юридичної або фізичної особи. І тоді виникатиме питання щодо можливості сумарного визначення значної шкоди, завданої власнику і володільцю самовільно зайнятої земельної ділянки. На жаль, кримінальний закон цього не враховує.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

*Бережний Сергій Дмитрович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ САНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИХ НОРМ

Дослідженню кримінального покарання присвячено багато наукових праць філософів, спеціалістів з етики, соціологів та юристів, що свідчить про «вічність» та актуальність цього питання.

Проблема боротьби зі злочинністю є однією з найбільш актуальних не тільки для України, де вона загострилась через тривалу політичну, економічну, фінансову та енергетичну кризу, але й для більшості зарубіжних країн. Тому нині в усьому світі проводяться спеціальні наукові дослідження, покликані визначити найбільш ефективні шляхи, засоби і методи боротьби зі злочинністю та запобігання їй. Розуміючи надзвичайно важливу роль покарання у протидії злочинності, законодавець у КК 2001 р. по – новому підійшов до побудови системи покарань, розташувавши покарання за принципом «від менш суворих до більш суворих» та значно розширивши перелік їх видів. Такий підхід сприяє реалізації принципів гуманізму, індивідуалізації покарання, його справедливості, економії кримінальних репресій тощо.

У науці кримінального права закономірностям побудови системи санкцій присвятили свої праці такі українські та зарубіжні вчені, як С.В. Бородін, С.Г.Келіна, О.П. Козлов, Г.Л. Кригер, В.М. Кудрявцев, Т.О. Леснієвські-Костарева, П.П. Осипов, О.Г. Фролова, М.І. Хивронюк та інші.

У теорії кримінального права чимало праць присвячено додатковим покаранням у цілому та їх окремим видам. Проте проблеми підсумкових санкцій як таких, в яких поряд з основними покараннями наявні й додаткові, розроблені мало. О.П. Козлов не без підстав вважає, що додаткові види покарань вводять у більш тяжкі санкції, що передбачають покарання за вчинення злочинів підвищеної суспільної небезпеки [1, с. 128]. Т.О. Леснієвські-Костарева пропонує обирати «американський» варіант побудови санкцій (наявність у санкції лише основних, альтернативно зазначених покарань) для основних складів злочинів невеликої тяжкості, а «французький» тип (санкції з додатковими покараннями) для кваліфікованих складів злочинів [2, с. 326].